

TROMMER I NATTEN

Aarhus Teater Studio – Premiere 30.marts 1985 – Skuespil af Bertolt Brecht

Stikord til begivenhederne i Berlin 1918-1920

I august 1918 lykkedes det de allierede at bryde centralmagternes militære styrke. I september kapitulerede Bulgarien – og i oktober Tyrkiet og Østrig-Ungarn. Derefter var der ikke meget andet for tyskerne at gøre end at afslutte krigen hurtigst muligt.

Men blandt arbejdere og socialister var der tale om en udbredt antikrigsstemning under hele krigen.

I januar 1916 dannedes SPARTACUS-gruppen af en række venstre-socialdemokrater fra hele Tyskland. Navnet fik gruppen efter Karl Liebknecht – den mand som alene havde stemt imod regeringens forslag om krigsbevillinger i 1914. Spartacus var Liebknechts pseudonym, da han skrev og udsendte gruppens første pjece.

I maj og juni 1916 kom de første strejker mod krigen i de fleste større byer i Tyskland, hvorunder Karl Liebknecht og Rosa Luxemburg sammen med andre ledende personer blev fængslet. De blev først løsladt ved slutningen af verdenskrigen, men fortsatte deres virke fra fængslet.

Februar - marts 1917 igen flere spontane demonstrationer, til tider anført af soldater på orlov.

I april 1917 dannes Tysklands uafhængige socialdemokratiske parti (USPD).

I juni og juli 1917 voksede oppositionen inden for den tyske krigsflåde på grund af officerernes brutalitet, dårlig forplejning og tvangsarbejde på værfterne. Der opstod en organisation bestående af 5000 matroser og fyrbødere, hvis mål det var at afslutte krigen ved en generalstrejke i flåden. Den socialdemokrati-

ske leder, Ebert, stemplede deres bevægelse som udtryk for »groft landsforræderi« og lederne af bevægelsen dømt til døden.

I januar 1918 strejkede over en million arbejdere især i rustningsindustrien og militæret blev sat ind for at nedkæmpe de strejkende.

Fra juni til september 1918 var der anti-krigsstrejker overalt i Tyskland.

Allerede i september måned opfordrede chefen for den tyske generalstab – August Hindenburg og hans næstkommanderende Ludendorff kejseren til våbenhvile. Den 28. september henvendte Ludendorff sig til den daværende rigskansler Herthing og bad ham om øjeblikkelig at anmode den amerikanske præsident Wilson om våbenstilstand. »Hæren kan ikke klare 48 timer til«, hed det i hans henvendelse. Det var Ludendorffs plan, at man skulle forhandle med de allierede mens man endnu kunne hævde at have »den ubesejrede hærs fortsatte styrke«. Det dybere formål med denne taktik var at undgå, at hæren fik nogen form for ansvar for den politiske udvikling. (Og her lå kimen til den senere så berømte dolkestødslegende.)

Den 3. oktober blev den liberale Prins Max von Baden udnævnt til tysk rigskansler. Han var ubelastet i forhold til de allierede og fik til opgave at danne en parlamentarisk støttet regering, der kunne dæmpe den revolutionære uro og slutte fred med de allierede. Socialdemokraten Scheidemann og fagforeringsmanden Bauer trådte ind i den ny regering.

Den 4. oktober afgik via Schweitz den tyske anmodning om våbenhvile. Få dage efter man havde modtaget de allieredes tilbud om våbenhvile erklærede Ludendorff forslaget for uantageligt og foreslog, at man genoptog kampene. Men det skete ikke, da hæren rent faktisk var ude af stand til at fortsætte, og den 26. oktober bad han om tilladelse til at trække sig tilbage. Vanskeligheden ved at få afsluttet krigen lå i kejserens person. USA's præsident, Wilson, krævede nemlig, at kejser Wilhelm skulle abdicere som en af forudsætningerne for en fredsslutning, og kejseren nægtede.

I de sidste dage af oktober tog urolighederne til. Masseansamlinger og demonstrationer blev dagens orden.

Da nogle admiraler bag ryggen på regeringen gik i gang med at forberede et angreb på den engelske flåde, blev det forhindret af de menige matroser ved mytteri og dannelsen af matrosråd. Over 1000 matroser blev arresteret.

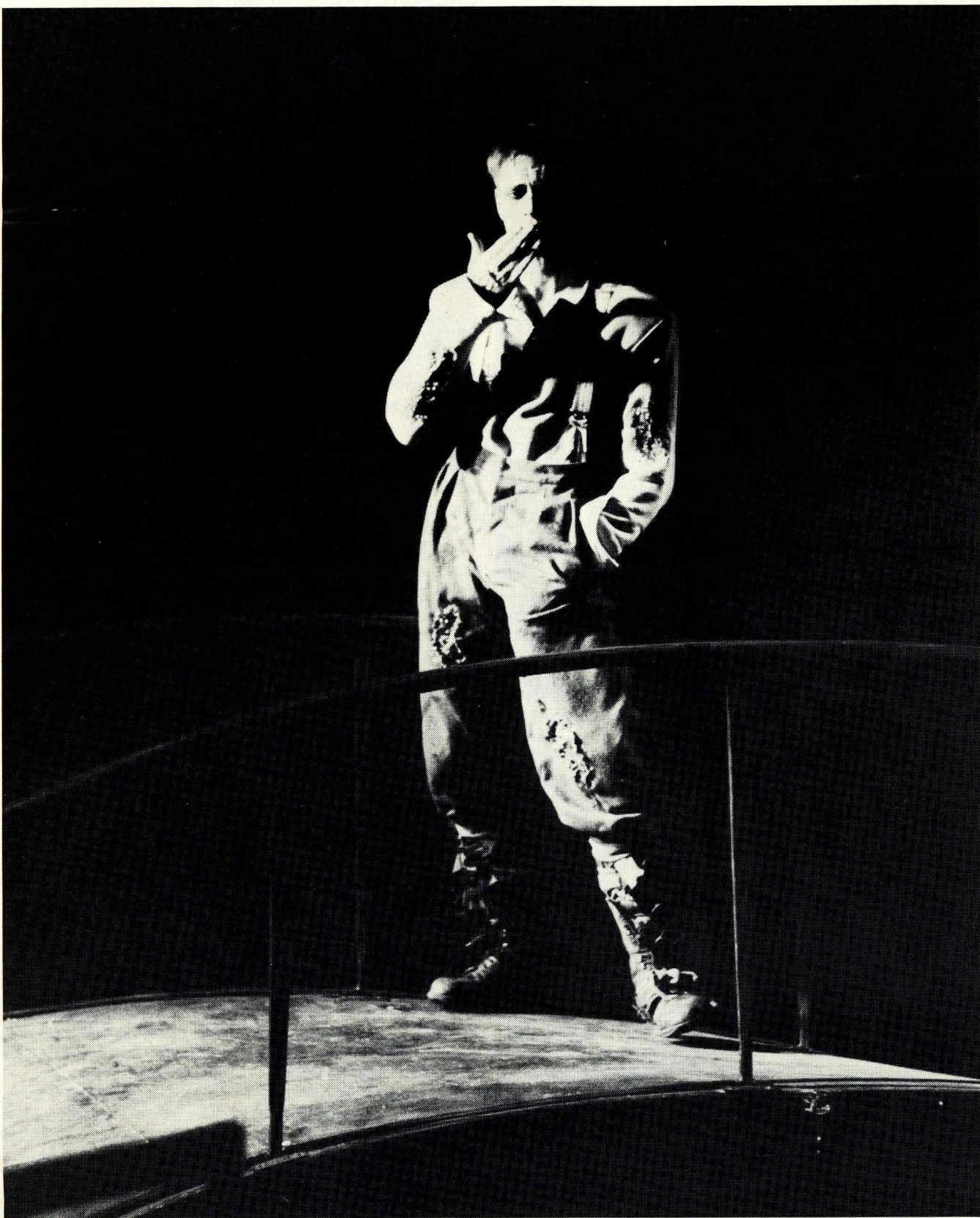
Den 3. november dannedes et arbejder- og soldaterråd i Kiel, som krævede øjeblikkelig fredsslutning, kejserens afgang og almindelig valgret – samt frigivelse af de fængslede matroser og andre politiske fanger. Dette blev startskudet på en masse revolutionære opstande i de større tyske byer i de følgende dage, og ...

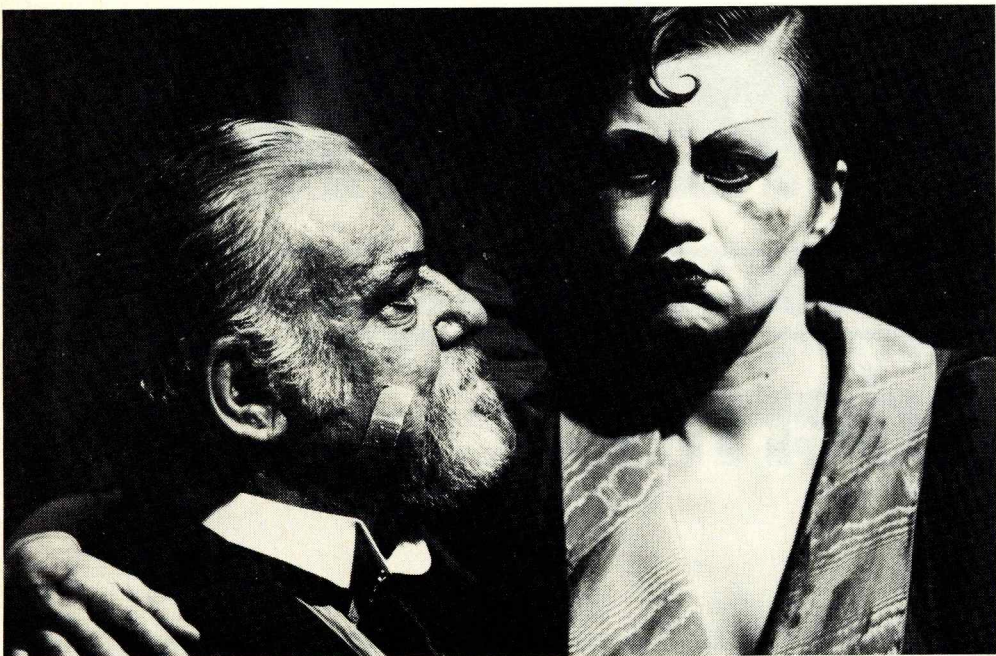
Den 8. november omfattede oprøret alle større tyske byer – undtagen Berlin.

Regeringen og det tyske socialdemokrati vendte sig mod disse revolutionære manifestationer og krævede, at man brugte fredelige midler til at gennemføre socialismens mål. Hæren blev sendt ud for at nedkæmpe oprøret, men mange steder sluttede soldaterne sig til oprørerne.

Den 9. november tog begivenhederne fart i Berlin. Det kom til generalstrejke, og der var demonstrationer overalt. Væsentlige knudepunkter i byen blev besat. Rigskansler Max von Baden trådte tilbage og socialdemokraten Ebert overtog pladsen som rigskansler, og der blev udskrevet valg til en grundlovs-givende rigsdagsforsamling. Men da mængden samledes foran Rigsdagsbygningen, var det ikke Ebert, men Scheidemann der trådte hen til vinduet og udråbte den »frie tyske republik«. En gestus, som nærmest sigtede på at dæmpe op for revolutionen.

Scheidemann var ikke den eneste, der udråbte republikken. Fra slotsbalkonen udråbte Karl Liebknecht den »fri socialistiske republik« – samme eftermiddag, og sent samme aften trængte en gruppe revolutionære tillidsmænd ind i Rigsdagen og stillede forslag om dannelsen af en provisorisk revolutionsregering. Dette førte til dannelsen af en ny regering, men imod al forventning ingen revolutionær regering til afløs-

Peter Marcell og Merete Hegner

ning af Eberts, – kun en ny under Eberts ledelse. Denne regering blev kaldt De folkebefuldmægtigedes Råd. Dette råd bestod af tre flertalssocialister: Ebert, Scheidemann og Landsberg plus 3 repræsentanter for de revolutionære grupper. De fik ingen reel indflydelse, blev nærmest en slags politisk gidsler og gled senere helt ud.

Sent om aftenen d. 9. november modtog Ebert en vigtig telefonopringning fra Ludendorffs efterfølger, og Hindenburgs højre hånd, general Groener.

I al væsentlighed gik den ud på, at Groener stillede hæren til Eberts disposition, hvis Ebert på sin side lovede at bekæmpe det yderste venstre, den bolsjevistiske fare. Og Ebert svarede ja. Hermed lagde han grunden til et samarbejde med det gamle militære system og dermed også en helt anden grund for den nye republik, end så mange havde håbet på. Og fra da af fremstod han i de radikales øjne alene som »revolutionens sabotør« og socialdemokraten, der svigtede den tyske arbejderklasse.

Den 10. november flygtede Kejser Wilhelm II til Holland og De folkebefuldmægtigedes Råd dannes.

Den 11. november underskrev man i en togvogn i Compiègne skoven uden for Paris en foreløbig våbenhvileaftale. Aftalen blev underskrevet af en tysk delegation med bemyndigelse fra den tyske regering under Ebert og betød centralmagternes endelige kapitulation.

De tyske tropper skulle trækkes tilbage bag Rhinen, Elsass-Lothringen blev fransk igen, enorme mængder af materiel skulle afleveres – også flåden, og de allieredes krigsfanger skulle udleveres, men ikke de tyske. Ludendorffs forestilling om at »den intakte hær« kunne gennemtvinge nogle bedre resultater ved fredsforhandlingerne, viste sig helt urealistisk.

En egentlig fredstraktat blev først underskrevet den 28. juni 1919.

I december blev der trukket ca. 10.000 mand til Berlin med henblik på at nedkæmpe revolutionære opstande, men en del af disse soldater var så

krigstrætte, at de simpelt hen gik hjem i stedet for at lade sig udstationere i kaserne, og en del af dem sluttede sig til oprørerne.

1. januar 1919 blev det tyske kommunistparti (KPD) dannet fortrinsvis af tidligere spartakister – og med bl. a. Karl Liebknecht og Rosa Luxemburg i ledelsen.

Fra den 5. til den 13. januar kom det til store sammenstød i Berlin. Januarkampene – eller »Spartacus-oprøret« som det blev kaldt – startede med demonstrationer, som på ingen måde var planlagt af »Spartakisterne« (KPD). I oprøret deltog først og fremmest arbejdere, som betragtede sig som socialdemokrater og stemte socialdemokratisk ved valgene til Nationalforsamlingen.

»Januarkampene« opstod som følge af en provokation fra regeringen, hvis formål det var at få Berlins bevæbnede, men uforberedte arbejdere ud i en konflikt med regeringstropperne og frikorpse for at kunne tilføje dem et nederlag for valget til den grundlovgivende rigsforsamling senere på måneden. Venstrelederne fejlbedømte magtforholdene og kaldte til kamp mod Ebert-Scheidemann-regeringen.

Den 5. januar strømmede en mægtig massedemonstration frem ad Unter den Linden, og Liebknecht holdt en af sine brandtaler, hvor han talte om oprettelsen af det revolutionære proletariats magt.

Efter demonstrationen besatte arbejderne aviskvartæret omkring forlagshusene: Ullstein, Mosse, Scherl og det socialdemokratiske »Vorwärts« tillige med banegården og Rigstrykkeriet.

Den 5. januar 1919 grundlagdes det fascistiske tyske arbejderparti i München. Fra 1920 kaldte det sig Tysklands nationalsocialistiske arbejderparti (NSDAP).

Den 6. januar startede generalstrejken. En halv million arbejdere og soldater demonstrerede i Berlins gader og strategiske punkter i byen blev besat. Rygtet gik, at spartakisterne forberedte sig til at storme Rigskancelliet, og det var i den situation, at Ebert gjorde Noske til

øverstbefalende over Rigsværnet og regeringstropperne.

Få dage senere satte modangrebet ind, og opstanden blev skånselsløst nedkæmpet.

Noske var socialdemokrat og krigsminister i Ebertregeringen, som påtog sig den opgave. »Nogen skal jo spille blodhundens rolle. Jeg undrager mig ikke ansvaret« – var hans kommentar.

Det var også Noske som i Kiel havde afviklet den matrosrevolte, som havde indledt det revolutionære efterspil til krigen.

De folk, som Noske benyttede sig af, var frivilligt hvervede soldater, som var organiserede i de såkaldte »frikorps« under ledelse af ekstremt højreorienterede officerer fra den kejserlige hær. I form og mentalitet blev disse frikorps direkte forløbere for de senere SA- og SS-organisationer. Det var i disse halvmilitære frikorps, at tyske officerer og militante højreekstremister fastholdt deres politiske identitet og afstivede sig moralsk ved myten om »det socialdemokratiske forræderi«.

Det var jo socialdemokraterne og ikke krigens ansvarlige, som kom til at underskrive den fatale fredstraktat i juli måned i Versailles.

Den 11. januar slog Noske til. I spidsen for sine tropper gik han gennem de centrale kvarterer i Berlin og besatte alle vigtigere bygninger.

VSPD's og KPD's trykkerier og kontorer blev stormet og ødelagt, og en vild jagt på de dårligt ledede spartakister blev sat igang. Ca. 100 af dem blev dræbt.

Den 12. januar fandt de sidste kampe sted i Berlin, og byen blev så at sige besat af kontrarevolutionære tropper – som udviste en sand terror i byens arbejderkvarterer.

Den 15. januar var det hele forbi, og dagen efter blev Karl Liebknecht og Rosa Luxemburg myrdet af kontrarevolutionære lejesvende.

Harry Kessler giver følgende situationsbillede i sin dagbog:

»Berlin er blevet afvæbnet. Byen er så at sige besat af de regeringstro tropper. Ved alle gadekryds står soldater med opplantede ba-

Merete Hegner og Flemming Larsen

jonetter og håndgranater. Større forsamlinger af folk på gaderne er forbudt. Borte er diskussionsklubberne på gadehjørnerne med spartacustalere som hovedfigurer. Nu sidder regeringen på stadig mere vaklende oppositionsgrupper, men også på en mængde lydige bajonetter«.

Den 19. januar kom så valgene til den grundlovgivende tyske rigsforsamling. De borgerlige partier sikrede sig flertallet, – SPD og VSPD til sammen fik 45% af stemmerne, mens KPD undlod at opstille.

6. februar 1919 konstitueredes nationalforsamlingen i Weimar.

11. februar 1919 blev Ebert valgt til republikkens præsident.

Oprøret i Berlin var nedkæmpet og dermed også det revolutionære efterspil efter den 1. verdenskrig.

De militære frikorps fik frie hænder til at bekæmpe de revolutionære råd, som var blevet etableret rundt om i de større tyske byer.

»Rigsregeringens kamp med de venstreorienterede radikale var udelukkende et spørgsmål om at bevare den politiske magt. Soldaterne blev sendt i aktion med det rent politiske formål at styrke regeringens position. Regeringens svaghed forbød den imidlertid at indrømme dette åbenlyst. Den var bange for at bekende kulør og ligeud erklære, at frikorpse blev brugt til at likvidere rådernes magt, hvor den stadig fandtes« –

forklarede en officer fra frikorpse senere.

Mens november-revolutionen havde været en spontan folkerejsning, som resultat af de vanvittige omkostninger de menige tyskere måtte betale for krigen – så var januars kontrarevolution nøje planlagt – systematisk og blodig. Regeringens alliance med frikorpse kom naturligvis til at hæve sig.

I marts 1919 blev de i alt 68 anerkendte frikorps samlet under det nye Rigsværn, og der havde man naturligvis ikke andet end hån og foragt tilovers for republikken og dens socialdemokratiske le-

Karen Wegener

dere. Året efter planlagde regeringen i overensstemmelse med Versailles-traktaten at reducere de bevæbnede styrker betydeligt. Frikorpse greb chancen, mens de endnu havde magten og gennemførte et kup, med det resultat at regeringen måtte flygte fra Berlin.

Den 10. marts opsøgte frikorps-generalen, Von Lüttwitz, Ebert og krævede en ny regering, og at han selv blev udnævnt til chef for Rigsværnet. Ebert afslog og søgte de følgende dage støtte hos militæret.

Militæret og Rigsværnet nægtede at skride ind! Og hvad gjorde man så? Den socialdemokratiske regering, som havde været tvunget til at flygte fra Berlin, appellerede til Berlins arbejdere!

De etablerede en generalstrejke, der gjorde det umuligt for kupregeringen at fungere. Det samme gjorde arbejderne i Ruhr-distriktet og forhindrede derved, at kupregeringen fik støtte i den del af landet.

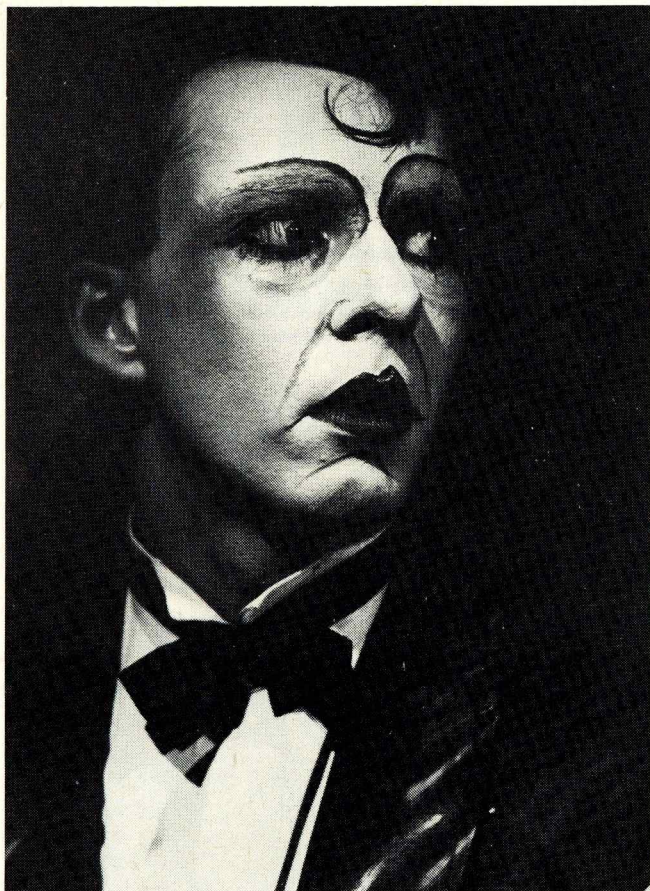
Efter nogle dages forløb kunne så den lovlige regering vende tilbage. Og som noget af

det første sendte denne regering så rigsværnet, d.v.s. specielt de frikorps som havde deltaget i kupforsøget i Berlin, til Ruhr-distriktet på straffeekspedition mod den arbejderbevægelse, som havde forhindret kupregeringen i at sætte sig fast!!

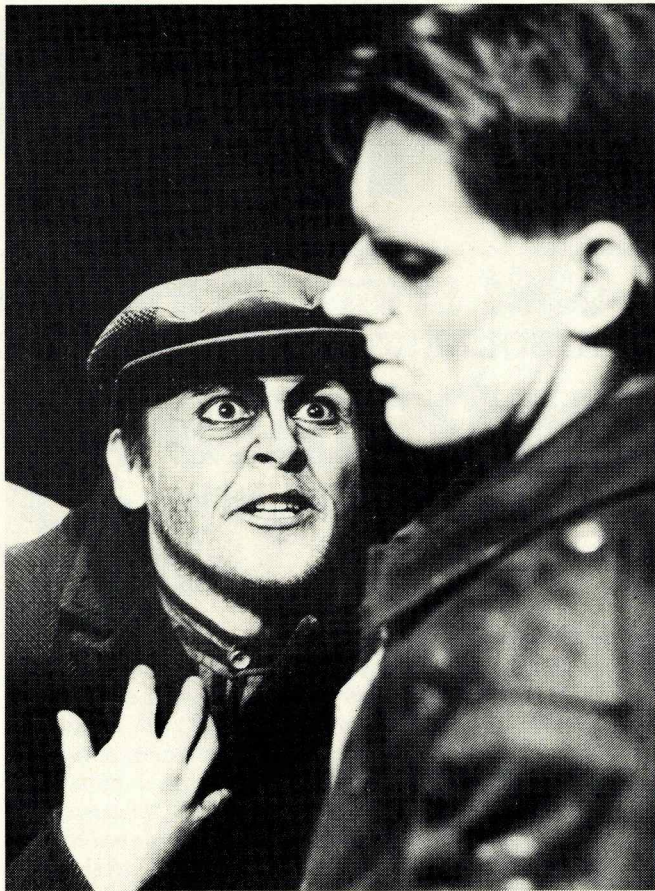
I august vedtog nationalforsamlingen i Weimar Tysklands nye forfatning. Af det kejserlige Tyskland blev der en republik, som på papiret var en af verdens mest demokratiske, men i realiteten uendelig sårbar.

Socialdemokratiet var i den grad svækket af indre splid og manglede tillid fra arbejderne – og samtidig gled centrum og de borgerlige politikere mere og mere mod højre. **I april 1925** efter Eberts død blev den gamle krigsleder Hindenburg – et omvandrende symbol på preussisk militarisme og en svoren fjende af demokrati og parlamentarisme – valgt til præsident for republikken.

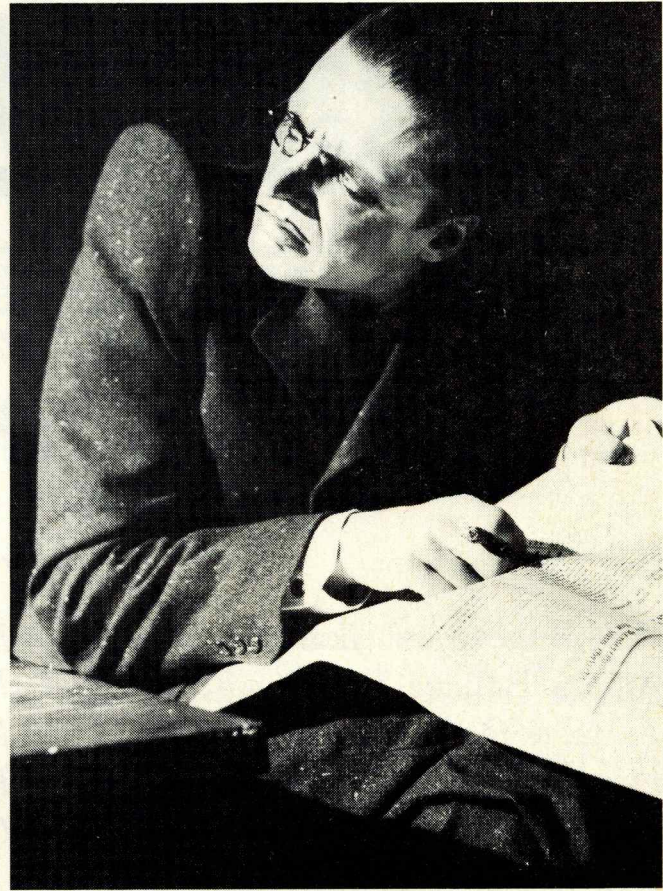
Janicke Branth,
dramaturg ved
Aarhus Teater

Anders Baggesen

Niels Martin Carlsen og Niels Anders Thorn

Christian Mosbæk

»Brecht« - en pestilens

Havde vi spillet Brecht, mens han boede her i landet, – det havde været noget! Det var der kun få, der gjorde. Bl.a. Per Knutzon, som var først ude med Trommer i natten.

Senere – da »brecht« endelig kom til Danmark – fik vi lettere ved at annamme ham. Eller rettere, ikke ham, men det han kunne stå model til: Intet teaterstykke uden smarte »songs«, ingen teateraften uden pædagogisk sigte. I stedet for Brecht holdt brechtianerne deres indtog, ikke ganske uden rygdækning fra modeltemplet i Østberlin. Det varede mindst tyve år. Og i den tid blev Brecht herhjemme lig med de store spil fra hans sene periode, de politisk klarhjernede ting, som gik så godt i spand med den almindelige protestantiske trang til, at teater må kunne legitimere sig, hvis det skal ha' lov at være her.

(På Aarhus Teater er der bare inden for de seneste år opført, foruden »Miraklet i kødbyen«: »Galileis liv« 1971, »Hr. Puntilla og hans tjener Matti« 1973, »Den kaukasiske kridtcirkel« 1977, »Svejk i Anden Verdenskrig« 1981 og »Mutter Courage« i 1983).

Den tidlige Brecht – med Rimbaud og anarki i frakken – måtte på den baggrund virke som et tiltrængt nyseanfald. I hvert fald på undertegnede, der svømmede hjemløst rundt i 70ernes nytteteater. Egentlig spænder jeg haren på min pistol, når jeg hører ordet »brecht.«

På overgangen mellem tidlig og senere brecht-perioder, står »Miraklet i kødbyen«, som jeg til min egen forbavselse satte i scene her på teatret i 1979. Prøvetiden blev en opdagelsesrejse ind i digtrens uformodede romantik og dommedagsbelysninger, hans særlige saglighed, med

den skarpe tunge stukket skævt ind i kinden, hans uhemmede dobbeltsnak. Brecht som mysteriespillets fornyer, belyst (osse dengang af Benny Rünitz) som en tandklinik. Brecht utålmodig med Brecht og hvorfor ellers spille ham?

Gamle skitser blev gravet frem og genindført i teksten. Osse »Trommer i natten« har været ca. 50 gange oppe og ned af Bertolts skrivebord.

I 1953 overvejede han at udelade det af sine samlede værker, men beholdt det af respekt for historiens sandhed. (Jeg har jo skrevet det, hvorfor skjule det?) Men utilfreds var han, og flere ting blev ændret til brug for 1953-udgaven. Selv om han allerede tidligt lagde afstand til ungdomsstykket ved at hævde, han skrev det for at tjene penge!

Vi er gået tilbage til originalteksten fra begyndelsen af 20'erne, men har indført enkelte ideer fra såvel 1953-udgaven som Berlinopførelsen i 1922. Brecht selv rettede helst teksten til, hver gang den skulle spilles i en ny sammenhæng. Hans skrivebord var kun en station på vejen til teateropførelserne. Han var en foregangsmand m.h.t. respektens ophør, særlig når det gælder klassikerne.

Så der er skam sider af ham, man bør forholde sig respektfuldt overfor, når man spiller ham i dag.

Nu gælder det »Trommer i natten«, skrevet lige efter 1. verdenskrig. Efter verden gik i spåner, men før Brecht opfandt Brecht.

En gammel drøm at lave. I det hele taget: perioden 1910-20, Stravinskij, Picasso, ekspressionisterne, Majakovskij, jazzen, Apollinaire, den unge Brecht... energien fra dengang slet ikke opbrugt.

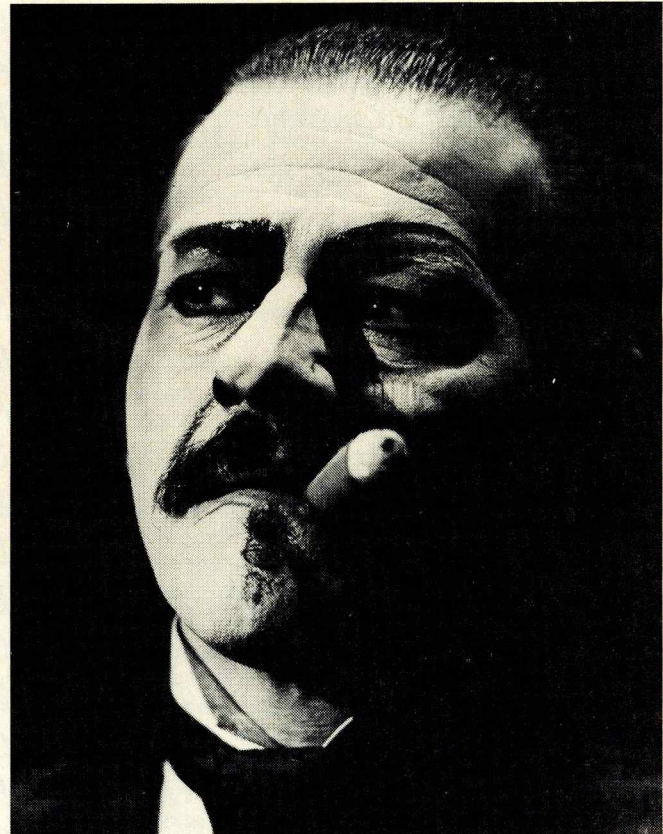
Klaus Hoffmeyer

Brecht, maleri af Schlichter 1927

Merete Hegner og Anders Baggesen

Jørn Holstein

Merete Hegner

TROMMER I NATTEN

Iscenesættelse:
KLAUS HOFFMEYER

Scenografi:
BJARNE v.H.H. SOLBERG

Lysdesign:
BENNY RUNITZ

Komponist:
JAN KASPERSEN

Oversættelse:
ERIK KNUDSEN

Karl Balicke, fabrikant
Amalie Balicke, hans kone
Anna, deres datter
Friedrich Murk, hendes forlovede .
Tjenestepigen
Babusch, journalist
Andreas Kragler
Marie, prostitueret
Manke, tjener i Piccadilly Bar
En mand med en besked
To herrer

PETER MARCELL
KAREN WEGENER
MERETE HEGNER
FLEMMING LARSEN
CHRISTINE HERMANSEN
JØRN HOLSTEIN
NIELS ANDERS THORN
HANNE GELVER
ANDERS BAGGESEN
KLAUS TANGE
KLAUS TANGE
PETER AUDE

Glubb, beværter
Bulltrotter, noget ved en avis
Fulderikken
Manke, tjener i Glubbs bar
En mand med et tip
Augusta, prostitueret
Laar, forhenværende bonde
En aviskone
To arbejdere

NIELS MARTIN CARLSEN
CHRISTIAN MOSBÆK
ANDERS BAGGESEN
PETER AUDE
KLAUS TANGE
BENTE ESKESEN
ERLING THYBO JENSEN
CHRISTINE HERMANSEN
KLAUS TANGE
CHRISTINE HERMANSEN
HELLMUTH NYGAARD HINDBAK
TORKILD SEJER HANSEN

Revolutionære arbejdere:

Karl Tejsner, Ian Hilmi, Villads Müller, Tue Laudrup,
Palle Villesen, Jonathan Plough og Mikkel Rønnow

Regi: Claus Mydtskov og Jan Bach
Lyd/lysass.: Orla Pind og Knud Jacobsen
Suffli: Hanne Wolff
Instruktørass.: Hanne Stensgaard
Specialmaskering: Lars Junggreen
Jan Kaspersens musik er indspillet i Aarhus Teaters
Lydstudie af komponisten selv, på instrumenterne:
Shaker, ballafon, talking drum, darbouka, bambus-
fløjte, thumba, conga, kamelbjælder, træblokke,
koklokke, bastromme, pauker og marchtrommer
Mixning sammen med Kim Engelbrecht
»Balladen om den døde Soldat« også nykomponeret
Tonemester: Jens Ravn
Belysningsmester: Niels Emil Larsen
Scenemester: Kai Johansen
Malersal: Jens Anker Olsen
Skræddersal: Hanne Gissel
Mehmet Hilmi
Frisør: Joan Gylling
Rekvisitør: Viggo Bay

Foto fra afsluttende prøver:
Rolf Linder
Plakat: Henrik Koitzsch

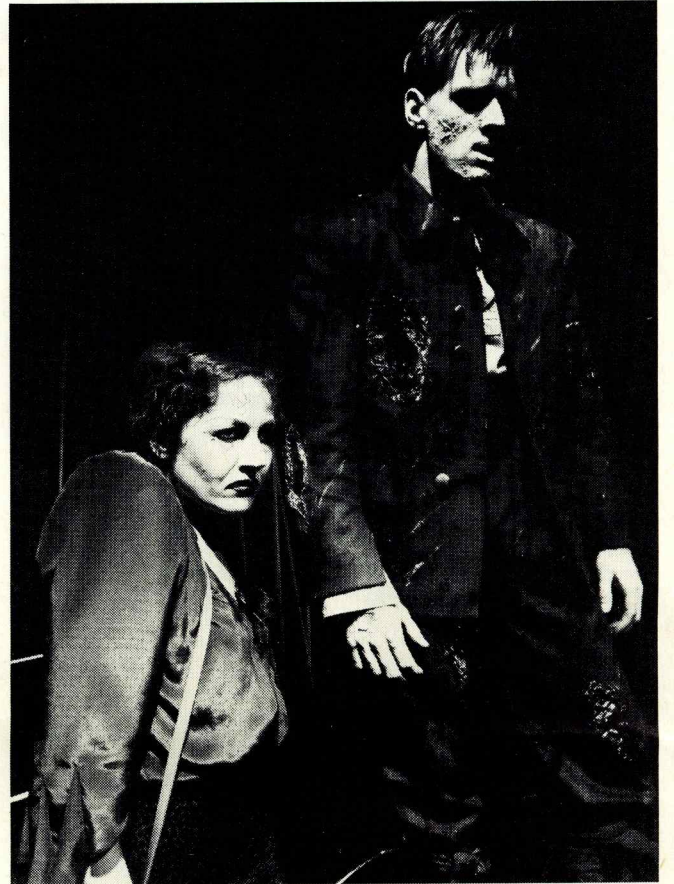
Programredaktion: Steen Mourier
Tryk: Kannike Tryk, Århus

Produktionsleder: Jørn Walsøe
Overregissør: Max Hansen

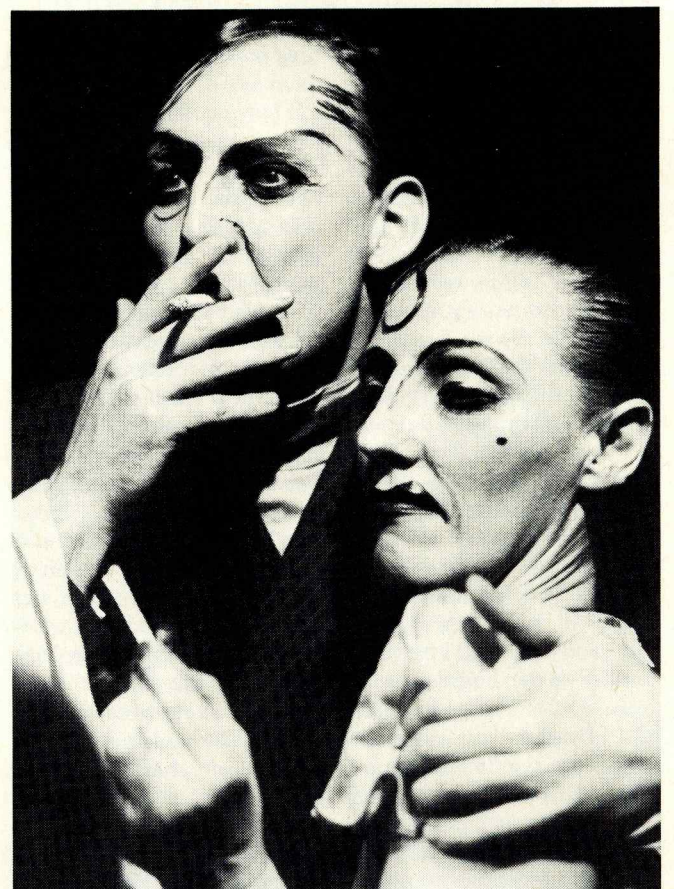
Premie 30. marts 1985
Opføres frem til 4. maj 1985
Aarhus Teater Studio

Nordisk Teaterforlag,
Edition Wilhelm Hansen, København

Teaterchef: Jacob Kielland

Hanne Gelver og Niels Anders Thorn

Peter Aude og Bente Eskesen

Skuespil i 5 akter
PAUSE ca. kl. 21.15
Forestillingen er slut ca. kl. 22.15